

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Veres Előd

Mediatizált öngyilkosságok

- a Werther effektus szociológiai vizsgálata -

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Fokasz Nikosz, Dr.
egyetemi tanár

Budapest, 2008

Szociológiai és Társadalompolitikai Intézet

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Veres Előd

Mediatizált öngyilkosságok

- a Werther effektus szociológiai vizsgálata -

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Fokasz Nikosz, Dr.
egyetemi tanár

© Veres Előd

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK	1
I. KUTATÁSI ELŐZMÉNYEK ÉS A TÉMA INDOKLÁSA	1
II. FELHASZNÁLT MÓDSZEREK	2
II. 1. TUDOMÁNYOS ÉRTEKEZÉS.....	2
II. 2. ÖSSZEHASONLÍTÓ TARTALOMELEMZÉS	2
II. 3. EMPIRIKUS ADATELEMZÉS.....	2
III. AZ ÉRTEKEZÉS ÁTTEKINTÉSE ÉS EREDMÉNYEI	3
III. 1. BEVEZETÉS.....	3
III. 2. DURKHEIMI ALAPOK.....	3
<i>III. 2. 1. Áttekintés</i>	3
<i>III. 2. 2. Főbb megállapítások</i>	4
III. 3. TARDE MÁRKI HAGYATÉKA	5
<i>III. 3. 1. Áttekintés</i>	5
<i>III. 3. 2. Főbb megállapítások</i>	5
III. 4. „MÉDIAHATÁS” ELMÉLET	6
III. 5. A WERTHER EFFEKTUS „MÉDIAHATÁS” VIZSGÁLATA	7
<i>III. 5. 1. Áttekintés</i>	7
<i>III. 5. 2. Főbb megállapítások</i>	8
III. 6. „TÁRSADALMI KONSTRUKTIVIZMUS”	9
<i>III. 6. 1. Áttekintés</i>	9
<i>III. 6. 2. Főbb megállapítások</i>	10
III. 7. A HAZAI HELYZET	11
<i>III. 7. 1. Áttekintés</i>	11
<i>III. 7. 2. A hazai tartalomelemzéses vizsgálatok eredményei</i>	13
<i>III. 7. 3. A dinamikai vizsgálat fontosabb eredményei</i>	17
IV. FÜGGELÉK	20
V. FŐBB SZAKIRODALMI HIVATKOZÁSOK	23
VI. A TÉMÁBAN KÖZÖLT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE	25

I. KUTATÁSI ELŐZMÉNYEK ÉS A TÉMA INDOKLÁSA

A kor követelményének tartom, hogy Magyarországon a szakma és a média befolyásos képviselői leüljenek egy asztalhoz és kidolgozzanak egy olyan sajtóajánlást, amely az öngyilkosságokról szóló híradások imitációs szempontból „ártalmatlan” megfogalmazásához, a bemutatás tartalmi és formai elemeinek betartásához zsinórmértékül szolgálna. Ilyen irányelveket a WHO-n kívül – hogy csak az ismertebbeket említsem – az Egyesült Államokban, Ausztráliában, Új-Zélandon, Svájcban, és a tőlünk pár kilométerre lévő Ausztriában már el is fogadtak. A hazai sajtóajánlás megfogalmazásának és elfogadtatásának a kérdése hazánkban sem új-keletű igény, Fekete Sándor és munkatársai pl. több hazai öngyilkossági járvány (az 1980-as években tapasztalt Baranya-megyei gramoxonos-, valamint az első magyar szépségkirálynő, Molnár Csilla mintája nyomán lábra kapó lidokain befecskendezéses öngyilkosságok epidémiája (Fekete, S. et al. [1992])), valamint a hazai sajtó nemzetközi összehasonlító tartalomelemzéses vizsgálata (Fekete, S. et al. [1994]) alapján ennek szükségességét már a '90-es években többször felvetette, de sajnálatos módon a megfogalmazás még várat magára.

Bízok abban, hogy a hazai médiaajánlás megfogalmazásának és elfogadtatásának az igénye átkerül egyszer a gyakorlatba is! Dolgozatomban a Werther effektus vizsgálatok pozitív eredményeire, *par excellence* az írott sajtóban megjelenő öngyilkosságok utánzási hatására hivatkozva a Werther effektus vizsgálatának sokoldalú bemutatásával kívánom ennek fontosságát és jelentőségét aláhúzni. Írásomhoz az angol Szamaritánusok és a WHO sajtóajánlásait azzal a határozott céllal mellékelem, hogy ha valaki – akár e dolgozat nyomán – a Werther effektus hitelességét elfogadja, két mintát is találjon a hazai sajtóajánlások kidolgozásához (lásd: a **Disszertáció függelékét**).

II. FELHASZNÁLT MÓDSZEREK

II. 1. Tudományos értekezés

A címben megjelölt téma történeti-teoretikus kifejtésére legalkalmasabb műfajként az értekezés kívánczolt. Disszertációmban az imitációs öngyilkosság egyéni-pszichés magyarázatát adó orvospszichiáterek (**I. rész**), az öngyilkosságok járványszerű terjedésének társadalmi magyarázat felvető Émile Durkheim (**II. rész**), valamint a méltatlanul elfeledett, ámde utánzási koncepcióját tekintve a Werther effektus vizsgálatokban meghatározónak bizonyuló Gabriel de Tarde márki (**III. rész**) szellemi hagyatékát tudományos értekező, összehasonlító és elemző áttekintéssel vizsgáltam. Hasonlóképpen történeti-teoretikus értekezés formájában dolgoztam ki a Werther effektus relevánsnak tekinthető médiaelméleti vonatkozásait: az effekt tradíció történetét (**IV. rész**), a Werther effektus médiahatás vizsgálatait (**V. rész**), valamint a médiahatás vizsgálatok meghaladási lehetőségét teoretikus szinten felkínáló „Társadalmi konstruktivista” paradigma alapvetéseit (**VI. rész**).

II. 2. Összehasonlító tartalomelemzés

A Fekete Sándor kezdeményezésére lebonyolított nemzetközi összehasonlító tartalomelemzéses vizsgálat eredményeinek általam elvégzett, 2004-2006 évre kiterjesztett összehasonlító - elemző vizsgálatát a **VII. részben** adom. A vizsgálat során a tartalomelemzési szempontokban és az elemzés módszerében teljes mértékben igazodtam a korábbi vizsgálatok szempontjaihoz és adatfeldolgozási mechanizmusához. Az alkalmazott kutatási módszer: összehasonlító tartalomelemzés.

II. 3. Empirikus adatelemzés

A záró fejezetben (**VII rész**) arról a Bozsonyi Károllyal végzett közös kutatásunkról is beszámolok, melyben az 1970. január 1. és 2000. december 31. között regisztrált majd 130.000 öngyilkosság napi gyakoriságokból álló idősorát különböző idősor-elemzési eljárásokkal vizsgáltuk: az empirikus idősorról exponenciális simító (Exponential Smoothing) eljárással távolítottuk el a trend-komponenst, szezonális dekompozíciós (Seasonal Decomposition) eljárással a havi szezonális és heti periódus komponenseket, ARIMA (AutoRegressive Moving Average) modell specifikálásával pedig a lineáris valószínűségi folyamatokból származó hatásokat. Ezt követően a hosszú távú memória jelenlétét Hurst analízissel vizsgáltuk. A vizsgálat tapasztalata szerint nem volt hiábavaló az empirikus idősor megtisztítása, hiszen a Hurst exponens középtávon mért alacsony értéke annak a (lefojtásban álló) rózsaszín zajnak a jelenlétére utal, amely – egyelőre hipotetikus szinten megfogalmazva – akár a Werther effektus hatásának is tekinthető (a vizsgálat leírását lásd: **Bozsonyi K., Veres E. [2002]**).

III. AZ ÉRTEKEZÉS ÁTTEKINTÉSE ÉS EREDMÉNYEI

III. 1. Bevezetés

Goethe 1774-ben megjelent *Az ifjú Werther szenvedései* c. munkájában főhősét öngyilkosságával emelte a halhatatlan tragikus hősök magasságába: a napló formában megírt szentimentális regény kiadása után számos fiatal – kísértetiesen hasonló módon – Werthert utánozva végzett saját életével. Az Európában lábra kapó furcsa járvány „tudományos” magyarázatára sem kellett sokat várni, Thomas Trotter 1807-ben megjelent pszichiátriai értekezésében a pszichiátriai betegségek legfőbb okának „a regényolvasás szenvedélyét” nevezte. Nem sokkal később, Isaac Parrish 1837-ben *Analecta* címmel megjelentetett esettanulmányában a sajtó suicid mintakövető hatását a „pszichológiai kiérzékenyítettség” fogalmával magyarázta. Munkáját Forbes Winslow majdhogynem teljes egészében bemásolta az öngyilkosság anatómiájáról szóló könyvébe, így a XIX. század közepétől szakmai körökben egyre ismertebbé vált a jelenség. A szakmai köröket ekkor még természetesen az emberi elme titkait fűrkésző orvos pszichiáterek jelentették.

Még számos példát lehet hozni a XIX. századból az öngyilkosság egyéni-pszichés oki magyarázatára, de a század végétől, egészen pontosan Durkheim 1897-ben megjelentetett *Öngyilkosságról* szóló munkája (Durkheim, E. [2000]) után az ilyen megközelítések lassan eltűntek a szakmai irodalomból. Ennek okát úgy vélem, megtaláljuk Durkheim 1897-ben megjelentetett *Öngyilkosságról* szóló munkájának utánzással foglalkozó részében.

III. 2. Durkheimi alapok

III. 2. 1. Áttekintés

Az anekdotikus leírások és esettanulmányok nyomán egyre szélesebb szakmai körökben ismerté vált öngyilkossági epidémiákat a XIX. század orvos-pszichiátereinek egyéni momentumokkal, többnyire alkati-pszichés tényezőkkel vagy – a közgondolkodásból máig kiirthatatlan – „pillanatnyi elmezavarral” magyarázták, míg Durkheim a század végén társadalmi okokra hivatkozik *Öngyilkosságról* szóló munkájában, midőn az öngyilkosságok járványszerű terjedésének a kérdését vizsgálja. Természetesen a kérdés napirendre vételével Durkheimnek határozott célja volt, az konkrétan, hogy az önálló identitását éppen megalapozó szociológia művelésétől elrettentsen mindenkit, aki egyéni alkati tényezőkkel magyarázna társadalmi természetű jelenségeket. Durkheim számára az elhatárolódás és kritikák természetes célpontja adott a fentebb említett orvos-pszichiáterek személyében, de a korabeli szociológiát alapvetően meghatározó Tarde-tól történő elhatárolódása további magyarázatra szorul.

Tarde az 1890-ben eredeti nyelven megjelent, 1903-ban angol nyelvre fordított és 1962-ben reprint kiadott „*The Laws of Imitation*” c. munkájában (Tarde, G. [1962]) kifejti sokszor hangoztatott alaptételét, miszerint „Minden társadalmi eredetű szociális hasonlóság közvetve vagy közvetlenül

az utánzás különböző formáinak a gyümölcse”. Kérdés viszont, hogy ez a Tarde által kifejtett utánzás milyen magyarázatot adhat a társadalmi jelenségek alakulására nézve? Durkheim szerint semmilyen, az csupán szavakban létező üres „magyarázat”, hiszen az utánzás társadalmi relevanciája még ott sem igazolható, ahol az egyébként elvárható lenne: az öngyilkosságok alakulásában. A tétel háttérében természetesen az utánzás sajátos fogalmi meghatározása van.

Durkheim az utánzást csak egyéni-pszichés oki-magyarázatként tekinti valós magyarázatnak, hiszen felfogásában az utánzás *önmagában* csak így lehet magyarázó oka az utánzott cselekvés reprodukciójának; minden egyéb esetben az „utánzás” csupán a cselekvés külső megjelenési formájára utal és talmi csillogású, - magyarázatként valójában semmit nem mond a cselekvés valódi okáról.

III. 2. 2. Főbb megállapítások

Durkheim az öngyilkosságok járványszerű terjedésének vizsgálatával az utánzás szerepét igyekezett cáfolni, de hangsúlyozandó, hogy munkájában – saját maga által is kiemelve – nem ez a hangsúlyos elem: „E fejezet egyik legfőbb tanulsága azonban az, hogy milyen megalapozatlan az az elmélet, amely az utánzást mindennemű kollektív élet elsőrendű forrásának tekinti.” – írja Durkheim, és ezzel valójában az új tudomány sáncait építi (Durkheim, E. [2000] p. 140). Más helyütt így fogalmaz: „Ha az utánzásnak már ebben az esetben (értsd az öngyilkosságok esetében–beszúrás tölem) sem tulajdoníthatunk társadalmi méretű befolyást, még kevésbé rendelkezhet azzal más esetekben; következésképpen a számlájára írt hatalom merő képzelgés” (Durkheim, E. [2000] p. 140-141) (Kiknek szól a célzás? – Úgy vélem, semmiképpen sem a pszichológia tudományát üzöknek, hanem sokkal inkább azoknak, akik utánzást emlegetve kívánnak szociológiát művelni.)

Durkheim és Tarde ellentéte ebben a megközelítésben úgy tűnik, alapvetően a módszertani individualisták által is gyakran kritizált (lásd pl. Popper) pszichologizmusra vezethető vissza, igaz jól tudjuk (lásd: Orthmayr I. [1997]) maga a pszichologizmus is több irányzatra bontható és hogy a módszertani individualizmusnak számos egyéb, nem feltétlenül módszertani megkülönböztető jegye is van. Mindezeket figyelembe véve úgy vélem, az utánzás törvényszerűségeinek „pszichologizmussal” történő leírása csak részletkérdés abban a sokkal általánosabb vitában, amely valójában a makro-szintű jelenségek elsőbbségét képviselő Durkheim „széles értelemben vett módszertani kollektivizmusa” és a mikro-szintű jelenségek elsőbbségét képviselő Tarde „széles értelemben vett módszertani individualizmusa” körül forog (a fogalmak Orthmayr módszertani individualizmussal foglalkozó írásából valók).

Az „igazságszolgáltatás” szándékát ezzel feladva, a következő fejezetben azt vizsgáltam, hogy Tarde márki életműve, szellemi hagyatéka miként hatotta át a társadalomtudományi gondolkodás egyes szegmenseit, köztük a Werther effektus vizsgálatokat.

III. 3. Tarde márki hagyatéka

III. 3. 1. Áttekintés

A fejezetben az utánzás Trade-i törvényszerűségeivel (Tarde, G. [1890ab]), a törvényszerűségek kriminológiai (Sutherland, E. [1939]) és szociálpszichológiai (Bandura, A. [1986]), valamint szociológiai vonatkozásaival (Marsden, P. [2000]) foglalkozom.

Kifejtem, hogy Trade elméletében a megkülönböztető érintkezések által létrehozott szociális körök kiváló környezetet biztosítanak a bűnözés speciális ismereteinek kidolgozásához, elmélyítéséhez és terjesztéséhez, függetlenül attól, hogy a „tananyagot” személyes ismerősök, vagy személyes ismerősnek tartott médiaszereplők szállítják. Mindezek mellett fontos azonban azt is látni, hogy Tarde elméletében ezeknek a tanuláselméleti ill. szociálpszichológiai folyamatoknak nagyon fontos szociológiai vetületei is vannak, az utánzás törvényszerűségei szerint ugyanis a bűnözői ismeretek továbbadása nem áll meg az egyes szociális körök határainál, hanem azokon túllépve újabb terjesztési körök kikristályosodási magjává, és ezáltal társadalmi változások, társadalmi konfliktusok hordozó-tényezőjévé is válhat. Tarde az elit csoportoknak különösen fontos szerepet tulajdonított az innovációk (pl. újabb bűnözői technikák) kidolgozásában és terjesztésében, hiszen felfogásában az elit csoportok mintát, idegen szóval „templát”-ot adhatnak a gondolatok vagy viselkedések társadalmi csoportokban történő tovább-burjánzásához.)

A fejezetben bemutatom a génelmélet által felkínált párhuzamokat, azt a memetikai megközelítést (Dawkins, R. [1976]), amely számos ponton segítséget adhat abban, hogy az utánzás tarde-i törvényszerűségeinek szociológiai vonatkozásait plasztikus képekben tovább tudjuk gondolni. Ugyanakkor rámutatok arra, hogy a lehetséges párhuzamok kibontása szigorú fegyelemre is int, hiszen – miként arra számos történelmi példa is van – a biológiai analógiák vulgáris használata félreértésekre is okot ad/hat.

III. 3. 2. Főbb megállapítások

Tarde márki szellemi hagyatékának bemutatásával igyekeztem rámutatni arra, hogy egy érzelmi azonosulásra alkalmas modellszereplő hosszabb távú szocializációs, valamint közvetlen, iniciatív jellegű „utánzási” hatást válthat ki. A fejezetben rámutattam arra is, hogy míg a Werther effektus 1974-től kibontakozó klasszikus vizsgálatai alapvetően a modellszereplő közvetlen utánzási hatásának detektálására és az utánzási hatás társadalmi szignifikanciájának igazolására törekedett, addig az utóbbi időben kibontakozó tartalomelemzéses vizsgálatok (talán éppen a hazai vizsgálatoknak köszönhetően) a Werther effektus hosszabb távú szocializációs hatását vizsgálták. A kétféle megközelítés úgy vélem, szervesen kiegészíti egymást, nem csak a közös szellemi gyökerek miatt, hanem azért is, mert mindkét megközelítés „forgójában” a tömegkommunikációs médiumok állnak. A média központi szerepe persze koránt sem azt jelenti, hogy a Werther effektus klasszikus vizsgálatai – Steven Stack 1987-es munkája nyomán nyugodtan nevezhetjük

„médiahatás vizsgálatoknak” (Stack, S. [1987]) – ugyanolyan természetű médiahatással számoltak, mint a szocializációs, kultúralista szemléletű megközelítések. A két megközelítés médiaelméleti szempontból releváns hasonlóságait és különbségeit elsőként a médiaelmélet „Médiahatás elméletének” és a Werther effektus „Médiahatás vizsgálatának” áttekintésével adom. Ezt követően – mintegy a médiaelmélet effekt tradíciójának és a Werther effektus „médiahatás vizsgálatának” meghaladási kísérleteként – áttekintem a médiaelmélet „Társadalmi konstruktivizmus” névvel illetett paradigmáját és azokat a tartalomelemzéses vizsgálatokat, amelyek Fekete Sándor és munkatársai nevéhez kötődve a Werther effektus szocializációs, kultúralista szemléletű megközelítését adják.

III. 4. „Médiahatás” elmélet

Stack szerint Tarde azon az extrém állásponton volt, hogy a média korlátlanul képes befolyásolni az emberi gondolkodást: „a sajtó gondolkodik és dönt az emberek helyett és ez által mechanikusan formálja őket” – idézi Tarde-ot Stack (Stack, S. [1987]). A média ilyen közvetlen és egyirányú hatásába vetett hit Tarde korában konvencionális hiedelemként élt, jóllehet a médiaelmélet általános történetével foglalkozó egyik-másik kutató szerint ez az elképzelés olyan gyenge lábakon állt már a korai médiahatás vizsgálatok idejében is, hogy azt a médiaelméleti irányzatok között nem is lehet önálló irányzatként meghatározni, hanem csak amolyan vissza-visszatérő közhiedelemként. Erős kritikát fogalmaz meg David Gauntlett „*Ten things wrong with the the 'effect modell' c. tanulmányában is (Gauntlett, David [1998])*, midőn felsorolja azt a 10 tényezőt, amely az effekt modell hitelességét aláássa. Témánkhoz, a Werther effektus vizsgálatához kapcsolódva Tulloch és Lupton nyomán Pirks és Blood viszont kevésbé kritikus, Ők a témában született „médiahatás” vizsgálatok azon pontjaira mutatnak rá, amelyek „átjárhatóságot” biztosítanak az effekt-tradíciót követő vizsgálatok és az azok alternatívájaként jelentkező kultúralista megközelítések között (Pirkis J. & Blood R.W. [2001]). Hasonló „átjárhatóság”-ra utal Buda Béla is, midőn az *Újabb kommunikációs technikák az öngyilkossági krízisek megközelítésében c. írásában (megjelent Az öngyilkosság c. tanulmánykötetben) Werther effektus médiahatás vizsgálatáról azt írja, hogy „ez nagyon szigorú empirikus vizsgálati rendszert feltételez, de ugyanakkor az itt kialakuló képet a kutatók nem általánosítják, nyitott módon kezelik és ez által mindenféle elméleti építménybe beilleszthetővé válik.” (Buda Béla [2001] p. 161).*

A fentiekből következően úgy vélem, indokolt áttekinteni a médiaelmélet effekt tradíciójának rövid történetét, hátha segítséget ad a Werther effektus médiahatás vizsgálatának és azok meghaladási kísérleteinek – a médiaelméletben „Társadalmi konstruktivizmus” néven számon tartott paradigma szellemét idéző tartalomelemzéses vizsgálatok – szélesebb kontextuális egységben történő értelmezéséhez.

A fejezetben tárgyalt médiaelméleti irányzatok:

4.1. Hipodermikus fecskendő modell

4.2. Kétlépcsős modell

4.3. Kultivációs kutatások

4.4. Kognitív médiahatások

4.4.1. Agenda-setting

4.4.2. Priming (Előfeszítés)

4.4.3. Second Level of Agenda Setting

III. 5. A Werther effektus „médiahatás” vizsgálata

III. 5. 1. Áttekintés

Az öngyilkosságok járványszerű terjedésének kérdését Durkheim után jó pár évtizeddel később David Phillips vetette fel újra, midőn az American Sociological Review 1974. júniusi számában publikálta nagy horderejű tanulmányát a sugalmazás öngyilkosságokra gyakorolt hatásáról (**Phillips, D. P. [1974]**). Ezzel a munkájával David Phillips nem csak nevet adott a vizsgált jelenségnek, hanem programot is indított Tarde elméletének „rehabilitációjára”. A meghirdetett program azonban inkább csak jelzés értékű, hiszen David Phillips ebben a munkájában főként a hírek strukturális elemei (pl. hány napig jelent meg címdalton a híradás) által közvetített utánzási hatást vizsgálta.

Tarde elméletének jelzés-szinten meghirdetett programját tíz év múlva Wasserman vitte tovább kissé részletezőbb kifejtésben, midőn vizsgálati hipotézisét Tarde azon tételére hivatkozva fogalmazza meg, mely szerint „a társadalmi elit (pl. királyok, nemesek) kezdeményezte viselkedési mintákkal a tömeg verseng olyan területeken, mint a divat vagy a családi élet” (**Wasserman, I. M. [1984]**). Wasserman 1984-es megközelítésében a médiahatást így nem csak a publicitás intenzitása közvetíti, hanem – igaz egyelőre csak felvetés szintjén – a modellszereplő társadalmilag meghatározott karaktere (ünnepelt híresség mivolta) is.

Tarde elméletének ilyen irányú „rehabilitációját” ez után pár évvel Steven Stack tette határozott programmá (**Stack, S. [1987]**). Stack 1987-ben publikált tanulmányában - jóllehet lábjegyzetben - megemlíti, hogy „az utánzás törvényszerűségei Tarde-nál alapvetően nem a média viselkedésre gyakorolt hatására vonatkoztak” és hogy „Tarde-ot sokkal inkább a viselkedés társadalmi intézményekben történő végtelen ismétlődése érdekelte”, mégis Tarde imitt-amott elejtett, áltata „szétszórt”-nak nevezett tételeiből próbált egy „médiahatás elméletet” megalapozni. („A tömegmédia viselkedésre gyakorolt hatásával foglalkozó elmélet egy általános elméletbe szisztematikusan egyesítheti Tarde szétszórt tételeit.” – írja Stack.)

Melyek ezek a szétszórt tételek? Stack az alábbi tételeket emeli ki Tarde munkájából: (1) „Az utánzás úgy működik, hogy az alsóbbrendű utánozza a felsőbbrendűt”; (2) „Modern demokratikus államokban a felsőbbrendűség legfőbb megjelenési formája a közvélemény”; (3) „A közvélemény legfőbb gépezete a tömegkommunikációs média”, amiből az következik, hogy (4) „címlaptörténetek öngyilkosságot válthatnak ki”; (5) „A felsőbb osztályok vagy/és a társadalmi elit különösen alkalmas az utánzásra”. Stack ezen kiemelt tételekből arra a hipotetikus végkövetkeztetésre jut, hogy (6) „az elitek öngyilkosságáról szóló címlaptörténeteinek lehet a legnagyobb utánzásra gyakorolt hatása”.

Ezen a ponton azonban érdemes megállni és áttekinteni azt, hogy Stack milyen formában rehabilitálta Tarde utánzásról szóló gondolatait? Ami a fő pontokat illeti, világos kell legyen, hogy Stack az utánzás tarde-i törvényszerűségeiből a modellszereplő látványos utánzását, más szóval a médiában megjelenő modellszereplő vikariáló modellkövetésének kutatási relevanciáját, a Werther effektus „médiahatás elméletét” fogalmazta meg.

Elemzésemnek ebben a részében utalok arra, hogy gyakorlati oldalról nézve Tarde elméletének bemutatott konceptualizálása rámutat azokra a szociológiai változókra, amelyek a médiahatást a médiatartalom (Agent) és a közönség (Host) között közvetítik (Host/Agent Correspondence pl. férfi és női modellszereplők speciális – pl. csak férfiakra vagy csak nőkre vonatkozó – utánzási hatása). Az utánzás tarde-i törvényszerűségeinek ilyen irányú adaptációja lehetőséget adott Stack számára, hogy a modellszereplő társadalmi karaktere (pl. ünnepezt híresség mivolta), neme, kora, foglalkozása, családi állapota, nemzeti hovatartozása, eszmei-politikai orientációja stb. által közvetített utánzási hatást a közönség egyes szegmenseiben vizsgálja. Ez a differenciált megközelítés új perspektívát adott a Werther effektus vizsgálatának és – miként a későbbiekben látni fogjuk – számos további munkára nézve megtermékenyítő hatással volt.

A tételt az alábbi pontokban ismertetem:

- Werther-effektus vizsgálatok csoportosítása és jegyzetekbe szervezett ismertetése
- David Phillips, Wasserman és Stack replikációinak részletes elemzése
- az Egyesült Királyságban nagy nézettségnek örvendő East Enders c. szappanopera 1986. február 27-én sugárzott epizódjára épülő replikációk ismertetése - különös tekintettel Platt 1987-es vizsgálatára (Platt, S. [1987])

III. 5. 2. Főbb megállapítások

David Phillips, Wasserman és Stack vizsgálatainak tükrében úgy tűnik, a híradások „szuggerálhatósági potenciáját” növeli a publicitás intenzitása, és ez úgy vélem, még akkor is egybevág az Agenda-setting nagyhírekről és azok feldolgozási idejéről felállított médiaelméleti tételével, ha a „szuggerálhatósági potenciál” öngyilkosságokra gyakorolt közvetlen és erőteljes hatását azok kétségbe vonták. Figyelemre méltó azonban az a megközelítés, amely az Agenda-setting médiaelméleti irányzat „szövetségeseiként” a Priming megközelítés jelentőségére hívja fel a

figyelmet: Willnat (1997) meglátásaira hivatkozva pl. Weaver a Journal of Communication 2007. márciusi számában kifejti, hogy „habár az Agenda-setting és a viselkedés gyakran megfigyelt kapcsolatának teoretikus magyarázata nem jól kidolgozott, a Priming és Agenda-setting szövetsége jobb értelmezhetőséget és teoretikus megerősítést adott annak a tételnek, miszerint „a tömegmédia nem csak azt mondja meg, hogy miről gondolkodjunk, hanem azt is, hogy arról hogyan gondolkodjunk”. (David H. Weaver [2007])

Úgy vélem, ez a médiaelméleti megalapozás az által, hogy a média „nagyhíreinek” sajátos kognitív előfeszítési hatást (Priming) tulajdonít, elméleti szinten alátámasztja a Werther effektus vizsgálatának azon klasszikus hipotézisét, mely szerint a médiában megjelenő öngyilkosságok publicitási intenzitásával (lásd a hírek strukturális elemei, pl., hogy az adott esemény hány napig van címlapon) egyenes arányban emelkedik annak utánzási hatása.

Más kérdés a híradásban megjelenő modellszereplő sajátos karaktere (neme, kora, társadalmi státusza) által közvetített utánzási hatás vizsgálata. Úgy vélem, ennek a kérdésnek a megítélésében mérvadó lehet Stack óvatosságra intő szava, mely szerint az adatok előzetes, kimondottan kísérleti jellegű vizsgálatok lebonyolítására alkalmasak csak. Mindezt megerősíteni látszik a vizsgálati eredmények alkalminak tűnő jellege is. Hasonlóképpen Stack híradás vizsgálatához, Platt televíziós filmhatás vizsgálata is azt mutatja, hogy a modellszereplő (adott esetben egy fiktív személy, Angie) karaktere nem úgy és nem olyan formában közvetíti az utánzási hatást, mint ahogy az elvárható lenne. Mindezek az eredmények és megállapítások aláhúzzák annak a jelentőségét is, miszerint a médiahatás vizsgálatokat illene kvalitatív jellegű befogadáselméleti vizsgálatokkal kiegészíteni.

Miként a későbbiekben bemutatásra kerül, a média és a társadalmi kultúra kapcsolata a médiaelmélet „Társadalmi konstruktivista” paradigmájában szerves egységbe olvad, és ezáltal nem csak hogy összebékíti az „effekt-tradíciót” és a korlátozott médiahatást feltételező médiaelméleti irányzatokat, hanem a Werther effektus vizsgálata szempontjából is újszerű megközelítésekre irányítja a figyelmet.

III. 6. „Társadalmi konstruktivizmus”

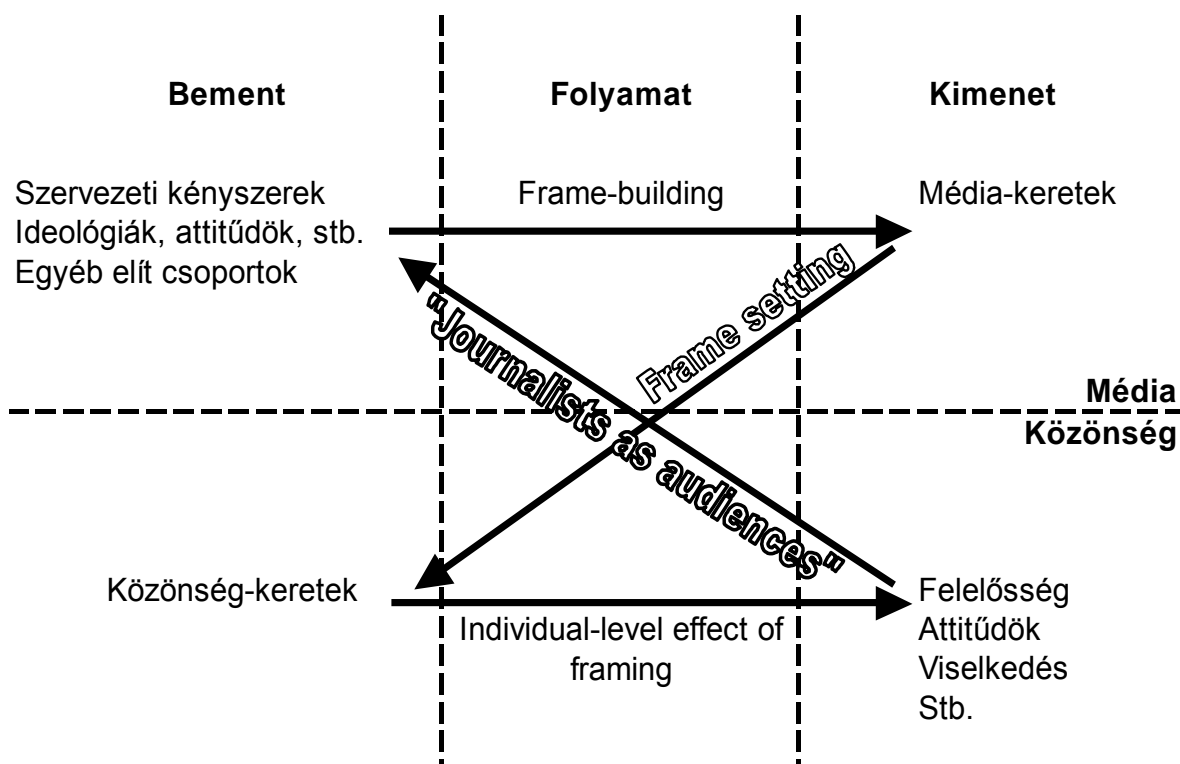
III. 6. 1. Áttekintés

Buckingham előző tételben bemutatott befogadáselméleti tapasztalatai úgy vélem, nem csak, és nem elsősorban az East Enders-ről szólnak, hanem sokkal inkább a tömegkommunikáció és a társadalmi kultúra bonyolult kapcsolatáról. Ez a reláció azért bír különös fontossággal számunkra, mert számos további ponton meghaladhatóvá teszi a Werther effektus vizsgálatait.

A „Társadalmi konstruktivizmus” McQuail 2003-ban A tömegkommunikáció elmélete c. munkájában a médiaelmélet 4-ik, befejező szakaszát adja: „Ebben a szakaszban a média és a befogadók leírása kombinálja a tömegmédia erős és korlátozott hatásának elemeit. Egyik oldalról a társadalmi valóság konstruálásával a tömegmédiának erős, ... másik oldalról viszont a média és befogadók interakciója által korlátozott hatást feltételez.”

Scheufele a Journal of Communication 1999/márciusi számában (Scheufele, D. A. [1999]) a Társadalmi konstruktivista paradigma modelljeit a Second Level of Agenda Setting médiaelméleti irányzattól elszakadó framing kérdés differenciált kifejtésével adja. A differenciált megközelítés lényegét szemléletesen mutatja a Framing vizsgálatok folyamat-modellje (1. ábra).

1. ábra – A framing vizsgálatok folyamat-modellje

III. 6. 2. Főbb megállapítások

Úgy vélem, Scheufele bemutatott modellje szerencsésen kiemeli azokat a pontokat, amelyek mentén a Werther effektus vizsgálata továbbgondolható lenne. Összegzésként fussunk körbe a modell pontjain és emeljük ki a számunkra releváns megközelítési lehetőségeket:

1. *A keretezés készítés (Frame building) bemenő változói:* 1/ az újságírók ideológiái, attitűdjei ill. szakmai normái; 2/ a média típusa vagy politikai orientációja 3/ olyan külső tényezők mint pl. a politikai szereplők, hatóságok vagy érdekvérvényesítő csoportok kényszere. A Werther effektus vizsgálata szempontjából indokolt lenne mindhárom tényező-csoport ismerete, már csak azért is, mert azok alapvetően meghatározzák egy esetleges médiaajánlás elfogadásának a sikerét.

2. *A keretezés készítés (Frame Building) terméke* az a média-keret (Media Frame), amely sajátos történetbe ágyazva mutatja be az eseményeket. Kérdés, hogy az *újságírók milyen keretezésben interpretálják* az öngyilkosságok alakulását. A keretezések eklatáns példájára „Gramoxonnal nincsen mentség” c. híradást idézem az 1980-es évek elejéről. Ezt a kérdést Fekete Sándor kollégáival vizsgálta. Ugyanígy Fekete Sándor nevéhez köthető az a vizsgálat is, amely az első magyar szépségkirálynő, Molnár Csilla lidokain befecskendezéses öngyilkossága után lábra kapó öngyilkossági epidémiát vizsgálta (Fekete, S. et al. [1992]). Úgy vélem, az empirikus adatok tapasztalatait szerencsésen kiegészíthetné egy olyan vizsgálat is, amely a tragikus eseményhez kapcsolódó hírek, könyvek, zeneművek és filmek látens történetfűzérét bontanák ki. Az újságírói keretezés sajátos kulturális meghatározottságát igazolja az a nemzetközi összehasonlító vizsgálat is, amely tartalomelemzéses módszerekkel mutatta ki elsőként a magyar-német (Fekete, S. & Schmidtke, A. [1995]; Fekete, S., & Schmidtke, A. [1996a]; Fekete, S. & Schmidtke, A. [1996b]), azt követően a magyar-német-osztrák-litván sajtó (Fekete, S. et al. [1998]) öngyilkosságokat bemutató kulturális mintázatait. Mindezek az eredmények úgy vélem, világosan mutatják, hogy a Werther effektus vizsgálatában indokolt lehet azoknak a látens, kulturális meghatározottságban értelmezhető média-kereteknek a kibontása is, amelyek könnyen kezelhető – néha kifejezetten romantikus – történetekbe ágyazzák híreiket.
3. Nem szabad elfeledkezni arról a mechanizmusról sem, amely ezt a hatást a *közönség keretezése* által közvetíti (Individual-level effect of framing). Szükségét látnám olyan közönség vizsgálatoknak is, amelyek a média keretezések közönség általi befogadását vagy elutasítását térképeznék fel.
4. Az *„újságírók, mint közönség”* azt a visszacsatolást mutatja be, amely által az újságírók saját kultúrájukat (ebbe *par excellence* bele kell érteni a média keretezési sémáit is) viszik inputként a keretezés készítésbe (Frame building)

III. 7. A hazai helyzet

III. 7. 1. Áttekintés

A társadalmi kultúra szuicid klímájára, a magyar társadalom térszerkezetében is megfigyelhető szuicidogén „klimatikus viszonyok” jelentőségére már 1968-ban felhívta a figyelmet Andorka Rudolf – Cseh-Szombathy László és Dr. Varró Tibor a Statisztikai szemle hasábjain: „Mivel sem a demográfiai, sem a települési, sem pedig a gazdasági-foglalkozási struktúrában rejlő különbségek nem adtak magyarázatot az öngyilkossági gyakoriságok területi különbségeire, úgy véljük, hogy az eltérések okát a megyék népességének komplex normatív rendszerében (társadalmi szabályok

összességében), tradicionális magatartási formáiban, összefoglalóan kulturális sajátosságaiban kell keresnünk ...” (Andorka Rudolf, Cseh-Szombathy László, Varró István [1968]).

Néhány évvel később, Az öngyilkosságok szociálpszichológiai alapkérdései címmel 1986-ban megjelent írásában (In: Buda Béla, [2001]) Buda Béla is kiemeli, hogy „Ha más társadalmi szerkezetben, más értékrendszerben, más életkörülmények között hasonló az öngyilkossági gyakoriság, mint ezt előzőekben a magyar lakosságra vonatkoztatva kiemeltük (de más népekre vonatkozóan is elmondhatjuk), ez arra mutat, hogy a kultúrában, tehát a szokásokban kell lenni valamilyen szuicidogén tényezőnek.” Melyek lehetnek ezek a szuicidogén tényezők? – joggal tehetjük fel a kérdést. „Ez bonyolult kérdés, önmagában statisztikai adatok alapján már nem vizsgálható, ehhez célzott kutatások kellene” – írja Buda Béla, majd így folytatja: „A legtöbb szakember részben az öngyilkosságot elősegítő attitűdök kulturális bázisára gyanakszik vagy pedigrített magatartásmintákat, reakciósémákat tételez fel”. Az attitűdök között a halál „romantizálását”, az öngyilkosságnak, mint menekülési útnak az elfogadását, igenlését és sokféle hajlamosító szociális (pl. településszerkezet) és kulturális (szokások, segítési minták stb.) tényezőt nevez meg és utal arra, hogy „az öngyilkossági kultúra lényegét az előforduló öngyilkossági és öngyilkossági kísérleti esetek modellhatásai teszik ki.” (Buda Béla, [2001] p. 95-96) Buda Béla ebben az eredetileg 1986-ban megjelentetett munkájában az 1950-es évek Fejér megyei áramütéses szuicid fertőzését, József Attila, Latinovics Zoltán és Domján Edit öngyilkosságainak esetleges modellhatásait és a Werther effektus kora vizsgálatait (Phillips 1974, Phillips 1979, Bollen és Phillips 1981) említi.

A Buda Béla által felemlített „célzott kutatások” lebonyolításához majd egy évtizeddel később, az 1990-es évek derekán Fekete Sándor adja meg a kulcsot. Tartalomelemzéses vizsgálatainak központi hipotézisét arra a tételre alapozta, hogy „a kultúra értékítéletei, minősítései, az élet-halál diskurzus vonatkozásában adott válaszai megjelennek a média individuális és társadalmi jelenségekkel kapcsolatos, így az öngyilkosságot is érintő híradásaiban, az ábrázolás módjában, megítélésében is.” (Fekete S. et al. [2004] p. 34)

Ez a megközelítés az által, hogy az újságírók kulturálisan meghatározott rejtett magatartásmintáiból, reakciósémáiból indul ki, úgy vélem erősen emlékeztet az előző fejezetben megismert „Újságírók, mint közönség” procedúra fogalmi rendjére és a Werther effektus modern, a hagyományos megközelítésektől elszakadó – ha kell, a társadalmi konstruktivista paradigma fogalmi rendjében magyarázható – megközelítését sejteti. Mindezt megerősíti a vizsgálatok konkrét programja is, melyet így fogalmaz meg: „Fontos tehát annak vizsgálata, hogyan jeleníti meg, hogyan ábrázolja, értékeli a tömegkommunikáció az öngyilkosságot, a bemutatás milyen vonatkozó társadalmi attitűdöket tükröz, s ezen attitűdök időbeli változása detektálható-e, továbbá, hogy a szuicidium ábrázolása a médiában miként hathat vissza az öngyilkosságokra, illetőleg a vele kapcsolatos attitűdökre.” – írja Fekete Sándor az Osváth Péter, Yoshimoto Takahashi és

Armin Schmidtke társszerzőségével megjelent „Az öngyilkosságokra vonatkozó szociokulturális attitűdök” c. tanulmányban **(Fekete S. et al. [2004] p. 34)**.

Ez a nemzetközi szakirodalomban is méltatott kutatássorozat *kérdésfeltevéseivel* és *válaszaival* valamint *a prevenció lehetőségeinek vázolásával* korát messze meghaladó vizsgálatokat hozott. Kár azonban, hogy a kutatási beszámolókból megfogalmazott prevenciók célok mind a mai napig nem valósultak meg. Fekete Sándor a *Psychiatria Hungarica* 1994/2 számában közölt írásában média döntéshozóinak és a szakma képviselőinek felelős diskurzusát hiányolja **(Fekete, S. et al. [1994] p. 127)**. „Az öngyilkosságokra vonatkozó szociokulturális attitűdök” c. későbbi írásban a Szuicidológia Nemzetközi Társaságának (IASP) médiaajánlásaira hivatkozva fogalmazza meg javaslatát „...a média kerülje el a szuicid esemény szimplifikálását, de glorifikálását is, se neveltségessé, se elismertté ne tegye a cselekvőt, többszemponútú bemutatásra törekedjen, a konzekvenciák s az alternatívák láthatóak legyenek az ábrázolásban. A segítség, a terápia, illetve a megelőzés lehetőségeinek megmutatásával is sokat tehetnek a médiumok.” Továbbá így folytatja: „Ilyen jellegű média-kutatások – amelyek adatokat szolgáltathatnak az igen magas szuicid rátájú kelet-közép-európai régióban, illetőleg hazánkban a média által közvetített és tükrözött attitűdökről, azok esetleges befolyásolhatóságáról, továbbá amelyek a Werther-effektus révén az öngyilkosságra való közvetlen és közvetett hatások vonatkozásában a prevenciót illetően fontos információval szolgálhatnak – tudomásunk szerint alig történtek Magyarországon.” **(Fekete S. et al. [2004] p. 39-40)**

Ezek a gondolatok sajnálatos módon mind a mai napig aktuálisak, erre utalnak Temesváry Beáta gondolatai is, aki a Magyar Nemzet 2002. november 30-án megjelent „Halálsarok - Önmagához is kegyetlenebb a dél-alföldi ember” c. írásban az utánzás ill. mintakövetés jelentőségét a WHO médiaajánlásainak kiemelésével összegzi.

Dolgozatomban én is a hazai médiaajánlások megfogalmazásának és elfogadtatásának fontosságát és aktualitását kívánom aláhúzni, bemutatva és friss adatokkal kiegészítve azoknak a Fekete Sándor kezdeményezésére lebonyolított nemzetközi összehasonlító tartalomelemzéses vizsgálatoknak az eredményeit, amelyek a Werther effektus „médiahatás vizsgálatának” meghaladásában is előremutónak bizonyultak. Hasonló célból – dolgozatom zárásaként – bemutatom azt a vizsgálatot, amelyben az 1970. január 01 és 2000. december 31 között elkövetett 127.887 regisztrált öngyilkosság eset szintű adatainak dinamikai vizsgálata a „rózsaszín zaj” és a Werther effektus (a dolgozat tapasztalatainak tükrében egyáltalán nem kizárható, ámde egyelőre „csak”) hipotetikus szinten megfogalmazható kapcsolatát veti fel.

III. 7. 2. A hazai tartalomelemzéses vizsgálatok eredményei

E fejezetben ismertetem Fekete Sándor 1981-es, 1991-92 évi (korábban már említett) tartalomelemzéses vizsgálatorozatának és a németországi 1991-'92-es adatfelvétel adatait és

a vizsgálat legfontosabb megállapításait. Feketéék vizsgálatának alaptétele (**Phillips, D. P. [1990] alapján**) az, mely szerint az imitáció- identifikáció szempontjából döntő elemek a következők: „autoritások, prominens személyek szuicidiumának romantikus, heroizáló vagy éppen leértékelő bemutatása; a pozitív vagy negatív konzekvenciák kiemelése; minősítések; alternatívák bemutatása a szuicidiummal szemben; más öngyilkosságokkal való kapcsolatba hozás; explicit, konkrét vagy indirekt címzés; kiemelt, első oldalas fényképes híradás vagy rövid, belső oldalon elhelyezett szenzációt kerülő híradás” (**Fekete, S. et al. [1994] p. 121**).

Az erre a vizsgálat-sorozatra épülő saját kutatásom tapasztalatainak ismertetése előtt köszönetet szeretnék mondani Dr. Fekete Sándornak azért, mert rendelkezésemre bocsátotta azt az adatbázist, amelyben mind az 1981-es, mind az 1991-es évekre vonatkozó nemzetközi összehasonlító adatok szerepelnek. Ennek az adatbázisnak az ismerete lehetőséget adott számomra, hogy az adatbázisban kódolt tartalomelemzéses szempontok alapján végezzem el a vizsgálatomat.

Vizsgálatomba két országos terjesztésű, nagyszámban megjelenő, ám eltérő olvasóközönséget megszólító napilap 2004-2006 között megjelent szuicid témájú híradásait vontam be. Ezek száma 186, melyek közül a konkrét, befejezett öngyilkosságról szóló 131 volt.

Az adatok összehasonlító elemzése során az imitáció, identifikáció döntő elemei mentén közelítettem meg a tendenciákat (lásd fentebb).

A döntő elemek között azonban nem szerepel az öngyilkosságokról szóló *híradások optimális mennyiségének* a kérdése. Jómagam abban a kérdésben nem is kívánok állást foglalni, hogy vajon túl sok vagy túl kevés az az általam vizsgált – két országos terjesztésű napilapban 2004-2006 között megjelent – 131 befejezett öngyilkosságról szóló híradás, amely a 2004-'06 között regisztrált hazai öngyilkosságra vetítve kb. 1,5%-ot teszi ki, de úgy vélem az mindenképpen pozitív irányú változásnak tekinthető, hogy az 1991-'92-es hazai felvétel eredményei szerint alig 11%-ot kitevő öngyilkossági *kísérletekről* szóló híradások aránya 2004-'06-ra több, mint kétszeresére nőtt.

Ami az autoritásokat, *prominens személyiségek szuicidiumának* romantikus, heroikus vagy éppen leértékelő bemutatását illeti, úgy tűnik a magyar kultúrában oly erősen él a beteg, sérült vagy éppen meghalt személyekkel szembeni kegyeletes bánásmód (lásd az ismert mondást: „halottakról jól, vagy semmit”), hogy a sajtóhírekben nálunk továbbra is igen alacsony a szuicidáló *prominens személyiségek negatív tulajdonságait* kiemelő sajtóhír (2%). Mindez a kegyes bánásmód tetten érhető általában – nem feltétlenül prominens személyiségekhez kötötten – a szuicidium negatív konzekvenciáinak elhallgatásában is. A bulvársajtó tolakodó, sokszor kifejezetten lejáratonak tekintett hírkészítési gyakorlata ellenére a '90-es évek – legalábbis a 2004-'06-os minta szerint – e tekintetben nem hozott szignifikáns változást.

Úgy vélem, a szuicidium negatív konzekvenciáinak a bemutatása mellett társadalmi tájékoztatás szempontjából fontos lenne a *szuicidium pozitív konzekvenciáinak a leírása* is – akkor persze, de

csak akkor, ha létezne egyáltalán olyan! A tagadáson lehet persze vitatkozni, mert joggal mondhatná valaki, hogy egy öngyilkossági kísérletnek pozitív hozadéka lehet pl. a túléléssel megerősödő küldetéstudat, a valós problémák felismerése vagy szubjektíve fontosnak tartott társadalmi kapcsolatok felélesztése, de *saját elvi állásfoglalásom* szerint egy alapvetően öndestruktív megnyilvánulásnak nem lehetnek pozitív konzekvenciái (Megjegyzés: elvi állásfoglalásomban megerősít Phillips 1990-es munkájából szárazó, Feketék által közölt összegzés!) Mindaz a híradás tehát, amely a szuicid cselekmény pozitív következményeit említi, úgy vélem inkább populáris „hírészakítás”, mintsem valós társadalmi tájékoztatás, így hát kedvező tendenciának találok mindazt a szignifikáns csökkenést, amelyet az 1981-es és 1991-'92-es hazai minták arányaihoz viszonyítva 2004-'06-ra tapasztaltunk.

A híradások a minősítések tekintetében sokkalta színesebbek lettek, a szuicidium negatívabb értékelését hordozó kriminalizálás a 2004-'06-os mintában (18%), így ezt a tendenciát mindenképpen kedvezőnek tekinthetjük. Pszichiátrizálás tekintetében hasonló tendenciákról számolhatunk be, e tendenciát is egyértelműen kedvezőnek tekinthetjük, hiszen az újságírói pszichiátrizálás önmagában nem éppen glorifikáló tényező. Nem úgy az öngyilkosság egyéb minősítési sémái: a tiltakozás-politikai protest, az újságírók keresett motivációi (pl. lázadás a kor szelleme ellen) mind olyan újságírói minősítési sémák, amelyek bizonyos körökben pozitív értékeléssel járhatnak.

Az öngyilkosság újságírói minősítésével nincsenek közvetlen kapcsolatban a híradásban említett motivációk, mégis jellemző, hogy pl. a bulvársajtó jóvoltából egyre gyakrabban említett szerelmi csalódás miatt elkövetett öngyilkosságot gyakran, többnyire a gyilkosságot követő szuicidálás eseteiben kriminalizáló minősítés hatja át: a 2004-'06-os mintából 15 öngyilkosságot szerelmi csalódás motivált, ebből 5 esetben a később szuicidáló végzett is társával, ami önmagában indokolja (1 kivételével indokolná – sic!) az esetek kriminalizáló minősítéseit. Hasonlóképpen a híradásokban alkalmazott minősítési sémákhoz és a szuicidium motivációjához, a *kivitelezési módszerek* leírásában is sokkal színesebbek lettek a hazai híradások 2004-'06-ra. Társadalmi tájékoztatás szempontjából kedvezőnek találok azt, hogy az önakasztás – mint sajátos magyar kivitelezési mód – a látványos kivitelezési módszerrel elkövetett öngyilkosságokról szóló (gyakran szenzációhajhász) beszámolók között egyre nagyobb súllyal szerepel (a 2004-'06-os mintában 18,2%), igaz számos „különleges” módszer továbbra is extrém módon felülreprezentált a híradásokban (vízbe fulladás, mozgó jármű általi önzútatás, gyógyszeres önmérgezés).

Az öngyilkosság konkrét földrajzi helyének említésében tapasztalt szignifikáns emelkedést különösen negatív tendenciaként értékelhetjük, főleg az után, hogy ezeket a híradásokat gyakran fényképekkel is illusztrálják: a *Blikk* 2004. szeptember 15-i és 16-i számában pl. két fényképekkel kísért hosszabb terjedelmű írás foglalkozott annak a férfinek az esetével, aki a zuglói vasútállomás felsővezetékén meztelenül mászott ki a felüljáróra és onnan próbált leugrani Az öngyilkosság

konkrét földrajzi helyének – gyakran fényképekkel kísért – említése mellett kedvezőtlen az öngyilkosságot megelőző prevenciók lehetőségei és alternatívák alacsony számaránya is (7%), igaz mind az 1981-es, mind az 1991-’92-es mintához viszonyítva egyre gyakrabban találkozunk olyan és hasonló tartalmú megfogalmazásokkal, mint pl. hogy: „Ha a szülő látja, hogy gyermeke befordul, evési gondokkal küzd, vagy gyógyszerekről, fegyverekről kérdezősködik, forduljon szakemberhez” – mindezt olvashatjuk a Blikk 2005. október 18-án megjelent Miért ölik meg magukat c. írásában.

Phillips szerint (Phillips, D. P. [1990]) a média öngyilkosság ábrázolásában az imitáció-identifikációt illető döntő tényezők egyike az „explicit, konkrét vagy indirekt címadás” (In: Fekete, S. et al. [1994] p. 121). Vizsgálati szempontjaink közül a „Homályosan kifejező cikkcím” nyilván a Philips által említett tényező negatív oldalára, az indirekt címadásra utal, így hát mindazokat a cikkcímeket, amelyekből csak sejthetjük, hogy öngyilkosságról szóló híradásról van szó (pl. „Órákig tartott a gyilkos haláltusája”), nem tartjuk helyes és követendő megfogalmazásnak. Sajnálatos módon az 1991-’92- már akkor magasnak számító hazai és németországi mintában tapasztalt 13%-os arányhoz viszonyítva arány (28%) a 2004-’06-os minta szerint szignifikánsan tovább emelkedett (43%).

Összegezve elmondhatom, hogy a vizsgálatom adatai az 1991 -1992 évi adatokhoz viszonyítva a kétségtelenül kedvezőbbnek tekinthető tendenciák ellenére is indokolja a hazai sajtóajánlás kidolgozását. A felelős újságírói körök és a szakma képviselőinek diskurzusa nélkülözhetetlen egy ilyen ajánlás elkészítéséhez. Bízok abban, hogy a témában végzett kutatások eredményei ösztönzően hatnak és az érintett felek valóban asztalhoz ülnek és a kor követelményeinek megfelelően egyeztetik álláspontjaikat e területen is.

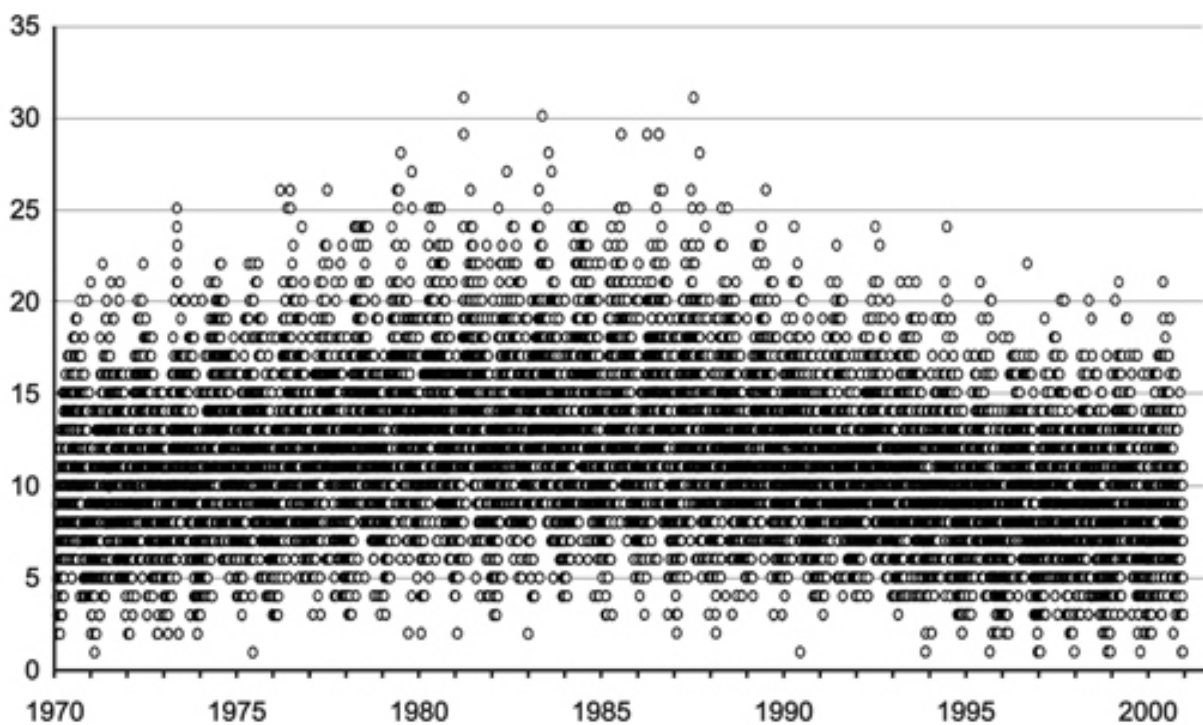
Dolgozatomban igyekeztem olyan nyelvezetet követni, amely talán nyitottá és érdekessé teszi munkámat az érintett felek szélesebb körei előtt is. Dolgozatom zárásaként – ezzel szemben – egy szűkebb szakmai kör számára írok: a Werther effektus és az öngyilkosságok nagy felbontású idősorán megfigyelt (a káoszelméletben jól ismert) „rózsaszínű zaj” kapcsolatának hipotetikus felvetésével foglalkozom.

III. 7. 3. A dinamikai vizsgálat fontosabb eredményei

A Magyar Tudomány 2002/10-es számában *Nagy időfelbontású öngyilkossági idősorok nemlineáris viselkedése* címmel Dr. Bozsonyi Károllyal publikáltuk azon kutatásunk tapasztalatait, amelyben az öngyilkosságok alakulását – a hagyományos megközelítésekkel szemben – társadalmi diffúziós folyamatokba ágyazva vizsgáltuk (**Bozsonyi K., Veres E. [2002]**) (A tanulmányt lásd még a *Káosz és fraktálok a társadalomtudományokban* c. tanulmánykötetben (**Fokasz N. (ed) [2003]**).

Vizsgálatunkban a KSH halálozási statisztikájában 1970. január 1. és 2000. december 31 között regisztrált 127.887 öngyilkosság nemek szerint bontott napi gyakoriságaiból indultunk ki. Mivel a vizsgált 31 évben 8 szökőév volt, az idősorok 11.323 napot fognak át, ezekre (egy kivétellel) mindig jutott legalább egy eset, a 31 év átlagában napi 11. A napi gyakoriságú idősor pont-diagramját lásd a 2. ábrán.

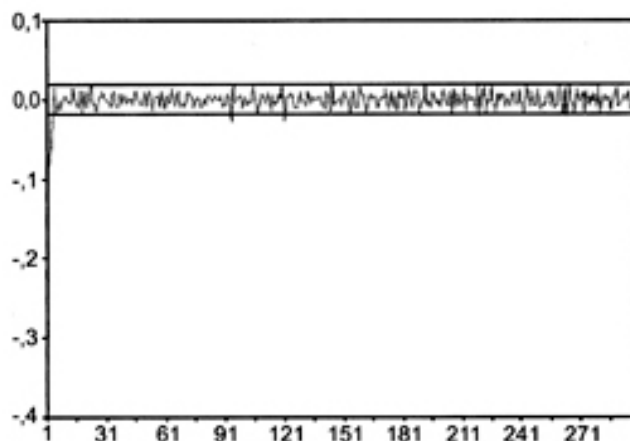
2. ábra – Az öngyilkosságok napi gyakoriságú idősora, 1970-2000

A vizsgált idősorokat több lépésben készítettük fel arra, hogy bemenő változókként ne legyenek terhelve az öngyilkosságok máshol egyébként részletesen kifejtett trendjével, a szezonális vagy heti ingadozásokkal, ill. az esetleges autoregressziós hatásokkal.

Az öngyilkosságok nagy felbontású idősorából eltávolított trend, szezonális és heti periódusok, valamint a lineáris folyamatokból származó hatások eltávolítása után az autokorrelációs függvények hosszútávú korrelációi is jelzik (lásd 3. ábra) azt, hogy a rendszerben vannak olyan nemlineáris folyamatok, amelyeket Hurst analízissel érdemes tovább vizsgálni.

3. ábra – A detrendelt, szzonális és heti periódusok, valamint a lineáris valószínűségi folyamatok hatásától megtisztított nagy felbontású idősor autokorrelációi

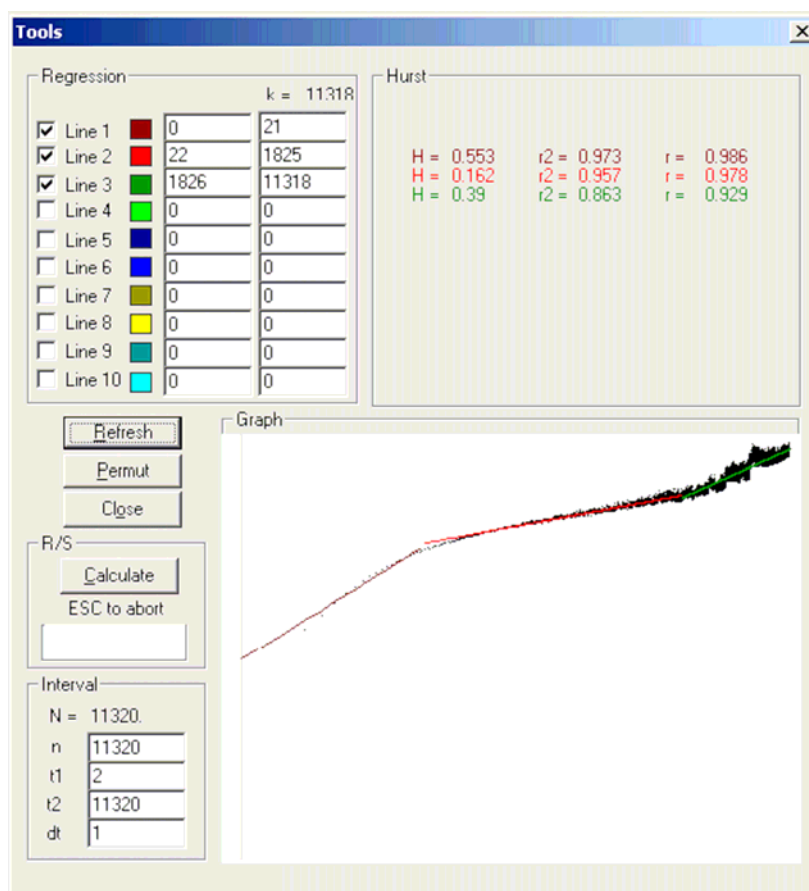
A Hurst analízis lebonyolításához segítségünkre volt az a szoftver, amelynek segítségével a rendszer hosszútávú viselkedését részekre bontva tudtuk vizsgálni. A vizsgálat publikációjában részletesen beszámoltunk a nyers, nyers detrendelt, differenciált valamint az imént bemutatott ARIMA modellel megtisztított detrendelt, szezonális és heti periódusoktól megtisztított idősorok nemek szerint is bontott, a rendszer különböző részeiben mért Hurst értékekről és azok szignifikanciájáról (lásd 1. táblázat).

1. táblázat– Bozsonyi és Veres 2002-es vizsgálatában a Hurst exponens értéke és szignifikanciája nemek szerint

	férfi		nő		együtt	
	H	r ²	H	r ²	H	r ²
nyers	0,979	0,957	1,07	0,952	1,03	0,955
nyers detrendelt	0,202	0,822	0,189	0,871	0,217	0,839
differenciált						
10 – 21 nap	0,4	0,97	0,40	0,97	0,4	0,97
22 – 1825 nap (5475)	0,13	0,96	0,110	0,92	0,14	0,96
1826 (5476) –11318 nap	0,09	0,5	0,020	0,03	0,1	0,55
ARIMA reziduális						
0 – 21 nap	0,53	0,97	0,51	0,98	0,44	0,97
22 – 1825 (5475) nap	0,16	0,96	0,17	0,91	0,14	0,88
1826 (5476) –11318 nap	0,39	0,86	0,14	0,16		

A rendszerben megfigyelt nemlineáris dinamika sajátosságait (lásd fenti táblázat) a férfiak 0-21, 22-1825, 1826-11318 napos periódusaiban a Hurst program párbeszédpanelén megfigyelhetjük.

4. ábra – A Hurst analízis párbeszédpanel-képe

Párbeszédpanel Graph-ja nagyon jól mutatja, hogy a rendszer elemei nem véletlenszerű bolyongásban vannak, hiszen az elemek nem egy átlóban húzható egyenes körül terjednek egyre nagyobb szórásban, hanem a számunkra különösen érdekes 22-1825 napos középső periódusban egy 0,16-os meredekségű egyenesre ülnek. Ezt a rendszerállapotot a Graph középső (piros színű) regressziós egyenese jelzi, a periódus határait a regressziós tulajdonságok mutatják, a Hurst mezőben pedig a Hurst exponens értékét és azok megbízhatóságát lehet látni.

Miként a fentiekben jeleztük, az alacsony Hurst érték rózsaszín zaj jelenlétére utal ebben a periódusban, ami azt jelenti, hogy az egyébként erős külső hatások egyfajta lefojtottságban vannak a rendszer trend ill. szezonális ciklusai által. A rózsaszínű zaj lefojtási idejét kifejező relaxációs időtartam esetünkben átlagosan 21 napos, ami egyik oldalról a külső hatások erősségét, másik oldalról a lefojtási erő nagyságát mutatja. Természetesen nem feltételezhetjük azt, hogy ezek az egyébként lefojtásban álló külső hatások csak és kizárólag a média hatását (Werther effektus) jelzik, de ismerve az utánzás tarde-i törvényszerűségeit, a törvényszerűségek által meghatározott sajátos diffúziós dinamikát, a Werther effektus hatását és azok médiaelméleti relevanciáját, úgy vélem egyáltalán nem kizárt azok jelentősége.

IV. FÜGGELÉK

A hazai tartalomlelemzéses vizsgálatok összehasonlító adatai,
1980, 1991-'92, 2004-'06

1. sz. Függelék

Összesen híradások: 60 184 187

	1981	1991	2004-2006	1981	1991	P-chi Sq	Sig	2004-2006	P-chi Sq	Sig	P-chi Sq	Sig
Szucidium	48	164	131	80.0%	89.1%	3.310	0.069	70.1%	20.721	0.000	2.253	0.133
Szucidium kísérlet	12	20	48	20.0%	10.9%	3.310	0.069	25.7%	13.569	0.000	0.794	0.373
Prominens személyiség												
Név említve	10	30	25	16.7%	16.3%	0.004	0.948	13.4%	0.633	0.426	0.406	0.524
Foglalkozás említve	3	11	23	5.0%	6.0%	0.080	0.777	12.3%	4.425	0.035	2.570	0.109
Kiemelt pozitív jellemző	5	3	15	8.3%	1.6%	6.410	0.011	8.0%	8.206	0.004	0.006	0.939
Kiemelt negatív jellemző	1	6	3	1.7%	3.3%	0.413	0.521	1.6%	1.075	0.300	0.001	0.973
Pozitív konzekvenciák leírása	7	35	8	11.7%	19.0%	1.718	0.190	4.3%	19.674	0.000	4.347	0.037
Negatív konzekvenciák leírása	14	26	40	23.3%	14.1%	2.796	0.095	21.4%	3.342	0.068	0.100	0.751
Minősítés, címkézés												
Nem minősít	20	101	29	33.3%	54.9%	8.412	0.004	15.5%	63.197	0.000	9.076	0.003
Pszichiátrizál	2	4	18	3.3%	2.2%	0.254	0.615	9.6%	9.232	0.002	2.417	0.120
Kriminalizál	5	15	34	8.3%	8.2%	0.002	0.965	18.2%	8.139	0.004	3.314	0.069
Moralizál	3	13	6	5.0%	7.1%	0.315	0.575	3.2%	2.839	0.092	0.415	0.519
bagatellizál	3	6	2	5.0%	3.3%	0.385	0.535	1.1%	2.111	0.146	3.538	0.060
Öntételest ad	1	4	8	1.7%	2.2%	0.058	0.810	4.3%	1.312	0.252	0.882	0.348
Mérleget		6	27		3.3%	2.006	0.157	14.4%	14.299	0.000	9.726	0.002
Tiltakozik, politikai protest	23	9	10	38.3%	4.9%	44.408	0.000	5.3%	0.040	0.842	42.699	0.000
Tragedizál	3	20	17	5.0%	10.9%	1.826	0.177	9.1%	0.327	0.568	1.022	0.312
Tagad		6	36		3.3%	2.000	0.157	19.3%	23.622	0.000	13.522	0.000
Szucidium módster leírása	47	96	160	78.3%	52.2%	11.157	0.001	81.8%	48.335	0.000	2.596	0.107
Gyógyszer	1	6	9	1.7%	3.3%	0.413	0.521	4.8%	0.576	0.442	1.157	0.282
Önakasztás	3	8	34	5.0%	4.3%	0.045	0.833	18.2%	17.680	0.000	6.198	0.013
Lőfegyver	1	15	26	1.7%	8.2%	3.106	0.078	13.9%	3.121	0.077	6.986	0.008
Vízbe fulladás		4	12		2.2%	1.326	0.250	6.4%	4.046	0.044	4.047	0.044
Önégetés	8	35	10	13.3%	19.0%	1.008	0.315	5.3%	16.271	0.000	4.288	0.038
Magas helyről leugrás	6	10	17	10.0%	5.4%	1.539	0.215	9.1%	1.837	0.175	0.044	0.833
Mozgó jármű által zúztatás	3	4	13	5.0%	2.2%	1.297	0.255	7.0%	4.842	0.028	0.286	0.593
Gázzal		4	11		2.2%	1.326	0.250	5.9%	3.288	0.070	3.694	0.055
Egyéb módon	25	10	21	41.7%	5.4%	48.342	0.000	11.2%	4.067	0.044	27.767	0.000
A szucidium konkrét földrajzi helye	21	57	136	35.0%	31.0%	0.336	0.562	72.7%	64.766	0.000	27.916	0.000
Nincs említve	35	124	38	58.3%	67.4%	1.635	0.201	20.3%	83.535	0.000	31.526	0.000
Ország vagy város említve	18	42	75	30.0%	22.8%	1.256	0.262	40.1%	12.828	0.000	1.977	0.160
Általános hely említve	4	3	13	6.7%	1.6%	4.118	0.042	7.0%	6.364	0.012	0.006	0.939
Konkrét hely említve	3	15	61	5.0%	8.2%	0.658	0.417	32.6%	34.088	0.000	18.052	0.000
Motívum említése	16	49	121	26.7%	26.6%	0.000	0.996	64.7%	54.160	0.000	26.610	0.000
Elszeparálódás		1	3		0.5%	0.327	0.567	1.6%	0.979	0.323	0.974	0.324
Alkohol	2	1	1	3.3%	0.5%	2.900	0.089	0.5%	0.000	0.991	2.965	0.085
Drog			2					1.1%	1.979	0.160	0.647	0.421
Magány		2			1.1%	0.658	0.417		2.044	0.153		
Szerelmem	2	3	15	3.3%	1.6%	0.654	0.419	8.0%	8.206	0.004	1.558	0.212
Inproduktívitás			3					1.6%	2.976	0.085	0.974	0.324
Sikertelenség			6					3.2%	6.001	0.014	1.973	0.160
Konfliktus	3	8	23	5.0%	4.3%	0.045	0.833	12.3%	7.658	0.006	2.570	0.109
Motiváció keresése	3	13	36	5.0%	7.1%	0.315	0.575	19.3%	12.015	0.001	6.939	0.008
Cry for help		3	7		1.6%	0.990	0.320	3.7%	1.579	0.209	2.311	0.128
Betegség	2	6	12	3.3%	3.3%	0.010	0.978	6.4%	2.001	0.157	0.808	0.369
Anyagi	1	8	12	1.7%	4.3%	0.916	0.339	6.4%	0.779	0.378	2.056	0.152
Egyéb	4	4	55	6.7%	2.2%	2.880	0.090	29.4%	51.448	0.000	12.926	0.000
Prevenció, alternatívák	2	7	14	3.3%	3.8%	0.028	0.867	7.5%	2.355	0.125	1.293	0.255
Szucidium és gyilkosság együtt	3	12	22	5.0%	6.5%	0.182	0.670	11.8%	3.063	0.080	2.285	0.131
Kiterjesztett szucidium	2	3	20	3.3%	1.6%	0.654	0.419	10.7%	13.105	0.000	3.034	0.082
Öngyilkosságra használt indirekt, csak módszerrel történt megnevezés	38	73	8	63.3%	39.7%	10.214	0.001	4.3%	68.086	0.000	104.533	0.000
Homályosan kifejező cikkcím	11	52	80	18.3%	28.3%	2.328	0.127	42.8%	8.531	0.003	11.668	0.001

* 7 híradás az öngyilkosság kimenetében összetett
** 7 híradás a szucidium módszer említésében összetett

A 2004-'06-os tartalomelemzéses vizsgálat két sajtóorgánumának összehasonlító adatai

2. sz. Függelék

Összesen híradás:

81	106	187				
Népsz.	Blikk	Együtt	Népsz.	Blikk	P-chi Sq	Sig

	81	106	187				
	Népsz.	Blikk	Együtt	Népsz.	Blikk	P-chi Sq	Sig
Szucidium	79	52	131	97.5%	49.1%	51.428	0.000 *
Szucidium kísérlet	5	43	48	6.2%	40.6%	28.466	0.000 *
Prominens személyiség							
Név említve	7	18	25	8.6%	17.0%	2.757	0.097
Foglalkozás említve	6	17	23	7.4%	16.0%	3.170	0.075
Kiemelt pozitív jellemző	3	12	15	3.7%	11.3%	3.611	0.057
Kiemelt negatív jellemző	2	1	3	2.5%	0.9%	0.677	0.411
Pozitív konzekvenciák leírása	0	8	8	0.0%	7.5%	0.386	0.011 *
Negatív konzekvenciák leírása	11	29	40	13.6%	27.4%	5.184	0.023 *
Minősítés, címkézés							
Nem minősít	17	12	29	14.8%	16.0%	3.275	0.070
Pszichiatrizál	13	5	18	16.0%	4.7%	6.778	0.009 *
Kriminalizál	14	20	34	17.3%	18.9%	0.077	0.781
Moralizál	2	4	6	2.5%	3.8%	0.252	0.616
bagatellizál	0	2	2	0.0%	1.9%	1.545	0.214
Önítéletet ad	0	8	8	0.0%	7.5%	6.386	0.011 *
Mérleget	14	13	27	17.3%	12.3%	0.937	0.333
Tiltakozik, politikai protest	10	0	10	12.3%	0.0%	13.826	0.000 *
Tragedizál	5	12	17	6.2%	11.3%	1.472	0.225
Tagad	6	30	36	7.4%	28.3%	12.895	0.000 *
Szucid módszer leírása	55	105	160	67.9%	99.1%	36.076	0.000 *
Gyógyszer	1	8	9	1.2%	7.5%	3.994	0.046 *
Önakasztás	16	18	34	19.8%	17.0%	0.237	0.626
Lőfegyver	14	12	26	17.3%	11.3%	1.364	0.243
Vízbefulladás	2	10	12	2.5%	9.4%	3.709	0.054
Önégetés	6	4	10	7.4%	3.8%	1.198	0.274
Magas helyről leugrás	4	13	17	4.9%	12.3%	2.982	0.084
Mozgó jármű által zúzatás	2	11	13	2.5%	10.4%	4.439	0.035 *
Gázzal	7	4	11	8.6%	3.8%	1.966	0.161
Egyéb módon	3	18	21	3.7%	17.0%	8.120	0.004 *
A szucidium konkrét földrajzi helye	51	85	136	63.0%	80.2%	6.869	0.009 *
Nincs említve	24	14	38	29.6%	13.2%	7.647	0.006 *
Ország vagy város említve	31	44	75	38.3%	41.5%	0.200	0.654
Általános hely említve	6	7	13	7.4%	6.6%	0.046	0.830
Konkrét hely említve	20	41	61	24.7%	38.7%	4.087	0.043 *
Motívum említése	52	69	121	64.2%	65.1%	0.016	0.899
Elszeparálódás	1	2	3	1.2%	1.9%	0.124	0.725
Alkohol	0	1	1	0.0%	0.9%	0.768	0.381
Drog	1	1	2	1.2%	0.9%	0.037	0.849
Magány	0	0	0	0.0%	0.0%		
Szerelem	1	41	15	1.2%	38.7%	8.921	0.003 *
Inproduktivitás	1	2	3	1.2%	1.9%	0.124	0.725
Sikertelenség	1	5	6	1.2%	4.7%	1.793	0.181
Konfliktus	2	21	23	2.5%	19.8%	12.802	0.000 *
Motiváció keresése	21	15	36	25.9%	14.2%	4.095	0.043 *
Cry for help'	1	6	7	1.2%	5.7%	2.496	0.114
Betegség	3	9	12	3.7%	8.5%	1.752	0.186
Anyagi	3	9	12	3.7%	8.5%	1.752	0.186
Egyéb	45	10	55	55.6%	9.4%	47.044	0.000 *
Prevenció, alternatívák	9	5	14	11.1%	4.7%	2.710	0.100
Szucidium és gyilkosság együtt	10	12	22	12.3%	11.3%	0.046	0.829
Kiterjesztett szucidium	9	11	20	11.1%	10.4%	0.023	0.872
Öngyilkosságra használt indirekt, csak módszerrel történt megnevezés	7	1	8	8.6%	0.9%	6.645	0.010 *
Homályosan kifejező cikkcím	31	49	80	38.3%	46.2%	1.187	0.276

* 7 híradás az öngyilkosság kimenetében összetett

** 7 híradás a szucid módszer említésében összetett

V. FŐBB SZAKIRODALMI HIVATKOZÁSOK

Andorka Rudolf, Cseh-Szombathy László, Varró István [1968]: Társadalmi elítélés alá eső magatartások előfordulásának területi különbségei. Statisztikai Szemle, 1968, 1-2. sz. 43-54., 145-148.

Bandura, A. [1986]: Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Bozsonyi K., Veres E. [2002]: Nagy időfelbontású öngyilkossági idősorok nemlineáris viselkedése. Magyar tudomány. (2002)10: 1330-1335

Buckingham, D. [1987]: Public secrets: EastEnders and its audience. London: BFI, 1987. 4. fejezet: „Popular television and its audience”

Buda Béla [2001]: Az öngyilkosság. Orvosi és társadalomtudományi tanulmányok. Budapest: Animula Kiadó, 2001

Burgess, R. & Akers, R. L. [1966]: Differential Association-Reinforcement Theory of Criminal Behavior. Social Problems, 14: 363-383.

Dawkins, R. [1976]: The Selfish Gene. Oxford: Oxford University Press.

Department of Mental Health, **WHO [2000]:**. Preventing Suicide: A resource for Media Professionals. Geneva: WHO.

Durkheim, E. [2000]: Az öngyilkosság. Osiris, 2000.

Fekete S. [2004]: Szuicídium és modelleffektusok a világirodalomban és az operairodalomban. Könyvfejezet. In: Fekete S.: Öngyilkosság és kultúra. Új Mandátum, Bp, 2004. 49-66.o.

Fekete S. et al. [2004]: Az öngyilkosságra vonatkozó szociokulturális attitűdök. Könyvfejezet. In: Fekete S.: Öngyilkosság és kultúra. Új Mandátum, B-p, 2004. 33-48.o.

Fekete S., Kelemen G. [2004]: Az öngyilkosság mentalitástörténeti vonatkozásai. Könyvfejezet. In: Fekete S.: Öngyilkosság és kultúra. Új Mandátum, Bp, 2004. 67-94.o.

Fekete S., Osváth P. [2004]: Kulturális kitekintés – Korunk sajátos kérdései az önpusztítással kapcsolatban Könyvfejezet. In: Fekete, S., Osváth, P. [2004]: Az öngyilkosság. Az öröklődéstől a kultúráig. Könyv. Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, 2004, Pécs. 89-102. o.

Fekete, S. & Schmidtke, A. [1995]: The impact of mass media reports on suicide and attitudes toward self-destruction: previous studies and some new data from Hungary and Germany. In The Impact of Suicide. B. L. Mishara, ed. :142–155. Springer. New York.

Fekete, S. & Schmidtke, A. [1996a]: Attitudes toward suicide in the mass media. Paper presented at the American Association of Suicidology 29th Annual Conference: Suicide—Individual, Cultural, International Perspectives, Missouri.

- Fekete, S. & Schmidtke, A. [1996b]:** Suicidal models: their frequency and role in suicide attempters, non-suicidal psychiatric patients and normal control cases: a comparative German-Hungarian study. *Omega: Journal of Death and Dying* 3 (3), 233–241.
- Fekete, S. et al. [1992]:** Az utánzás szerepe az öngyilkos magatartásban. *Orvosi Hetilap*, 1992/1.
- Fekete, S. et al. [1994]:** Az öngyilkossággal kapcsolatos attitűdök a médiában. Német-magyar összehasonlító vizsgálat. *Psychiatria Hungarica* 1994, 9: 117-127. PH, 1994. április, IX. évf. 2. sz. 117-127. old. (p. 127.)
- Fekete, S. et al. [1998]:** Media reports on suicide in Hungary, Austria, Germany and Lithuania in 1981 and 1991. In *Suicide Prevention*. D. DeLeo, A. Schmidtke & R.F.W. Diekstra, Eds. Kluwer Academic Publishers. Leiden.
- Fishman, M. [1977]:** Crime waves as ideology. *Social Problems*, 1, 531-543.
- Fishman, M. [1980]:** Manufacturing the news. Austin: University of Texas Press.
- Fokasz, N. [1999]:** Káosz és fraktálok – Bevezetés a kaotikus dinamikai rendszerek matematikájába – szociológusoknak. Új Mandátum, Budapest.
- Fokasz N. (ed) [2003]:** Káosz és fraktálok a társadalomtudományokban. Typotex, 2003.
- Fokasz N. [2006]:** Növekedési görbék, társadalmi diffúzió, társadalmi változás. *Szociológiai Szemle*, 2006/3, 19–51.
- Gauntlett, David [1998]:** „Ten things wrong with the 'effects model'.” Dickinson, Roger – Harindranath, Ramaswani - Linné, Olga (szerk.) *Approaches to Audiences – A Reader*, London: Arnold, 1998.
- Marsden. P. [2000]:** The 'Werther effect' Fact or Fantasy? Dphil Research Thesis by Paul Marsden. Graduate Research Centre in Social Sciences. University of Sussex
- McQuail, D. [2003]:** A tömegkommunikáció elmélete. Osiris, 2003.
- Orthmayr I. [1997]:** Módszertani individualizmus. *Szociológiai Szemle*, 3, 3-31.
- Phillips, D. P. [1974]:** The influence of suggestion on suicide: substantive and theoretical implications of the Werther effect. *American Sociological Review* 39(3), 340–354. (p. 340)
- Phillips, D. P. [1990]:** Suicide and the media: research and policy implication. In: *Preventive strategies on suicide. A WHO Organization State of the art publication*. Rene Diekstra (Ed.) 1-26.
- Pirkis J. & Blood R.W. [2001]:** *Suicide and the Media: A Critical Review*. Canberra: Commonwealth Department of Health and Aged Care.
- Platt, S. [1987]:** The aftermath of Angie's overdose: is soap (opera) damaging to your health? *British Medical Journal Clinical Research* 294(6577), 954–957.
- Scheufele, D. A. [1999]:** Framing as a Theory of Media Effects. *Journal of Communication*, Vol. 49 (4): 103-22.
- Stack, S. [1987]:** Celebrities and suicide: a taxonomy and analysis, 1948–1983. *American Sociological Review* 52(3), 401–412.

- Sutherland, E. [1939]:** Principles of Criminology. J. B. Lippincott Company, Philadelphia.
- Tarde, G. [1890a]:** La philosophie pénale. Lyon et Paris, Storck et Masson, 1890.
- Tarde, G. [1890b]:** Les lois de l'imitation. Paris, 1890.
- Wasserman, I. M. [1984]:** Imitation and suicide: a reexamination of the Werther effect. American Sociological Review 49(3), 427–436.
- Weaver, D. H. [2007]:** Thoughts on Agenda Setting, Framing, and Priming. Journal of Communication, Vol. 57, No. 1. (2007), pp. 142-147. (p. 145)

VI. A TÉMÁBAN KÖZÖLT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

- Bozsonyi K., Veres E. [2002]:** Nagy időfelbontású öngyilkossági idősorok nemlineáris viselkedése. Magyar tudomány. (2002)10: 1330-1335
- Bozsonyi K., Veres E. [2003]:** Nagy időfelbontású öngyilkossági idősorok nemlineáris viselkedése. In Káosz és fraktálok a társadalomtudományokban. - Budapest : Typotex, 2003
- Bozsonyi K., Veres E. Zonda T. [2005]:** Az ünnepek hatása az öngyilkossági hajlandóságra Magyarországon (1970-2000). Psychiatria Hungarica (20)6: 463-471.
- Bozsonyi K., Zonda T., Veres E. [2003]:** Az öngyilkosságok szezonális fluktuációja Magyarországon (1970-2000). Psychiatria Hungarica (18)6: 391-398.
- Zonda T., Bozsonyi K., Veres E. [2005]:** Seasonal Fluctuation of Suicide in Hungary Between 1970-2000. Archives of Suicide Research (9)1: 77-85.
- Zonda, T., Veres, E. [2004]:** Az öngyilkosságok alakulása Magyarországon (1970-2000). Addictologia Hungarica, (3)1: 7-23.